

دانشگاه گنبد کاووس

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته علوم دامی گرایش تغذیه دامی

تأثیر روش‌های مختلف تغذیه (تغذیه دستی، استفاده از مرتع و پس چر مزارع)
بر بازده اقتصادی پرورش گوسفند در شهرستان مینودشت

مرضیه کرامت لو

استاد راهنما:

آشورمحمد قره باش

اساتید مشاور:

مختارمهاجر

جواد بیات کوهسار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه گنبد کاووس

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته علوم دامی گرایش تغذیه دامی

تأثیر روش‌های مختلف تغذیه (تغذیه دستی، استفاده از مرتع و پس‌چر مزارع)
بر بازده اقتصادی پرورش گوسفند در شهرستان مینودشت

مرضیه کرامت لو

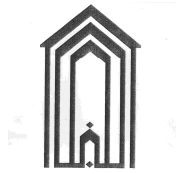
استاد راهنما:

آشورمحمد قره‌باش

اساتید مشاور:

مختارمهاجر

جواد بیات کوهسار

تعهد نامه چاپ پایان نامه

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه های تحصیلی دانشجویان دانشگاه گنبد کاووس مبین بخشی از فعالیت های علمی- پژوهشی بوده و همچنین با استفاده از اعتبارات و امکانات دانشگاه انجام می شود، بنابراین به منظور رعایت حقوق دانشگاه، کلیه دانش آموختگان نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

۱) قبل از چاپ پایان نامه (رساله) خود، مراتب را قبلا به طور کتبی به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه اطلاع داده و کسب مجوز نمایند.

۲) در انتشار نتایج پایان نامه در قالب مقالات، مجلات علمی پژوهشی، همایش ها و سایر موارد، ذکر نام دانشگاه گنبد کاووس، اساتید راهنما و مشاوران الزامی است.

۳) انتشار نتایج پایان نامه به هر شکلی (مقاله، کتاب، ثبت اختراع و ابداع) باید با کسب اجازه استاد راهنما صورت گیرد.

اینجانب مرضیه کرامت لو دانشجوی رشته علوم دامی گرایش تغذیه دام مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه گنبد کاووس تعهدات فوق را قبول کرده و ملزم به رعایت کلیه مفاد آن می باشم.

نام و نام خانوادگی دانشجو

تاریخ

امضاء

تقدیم به

عشق هایم در هر دو عالم، پدر و مادر عزیزم که در تمام مراحل
زندگیم بهترین حامی و مشوق برایم بوده اند و هر آنچه اکنون
دارم و هستم تنها به دعای خیر آنان و حمایتشان می باشد.

تشکر و قدر دانی:

سپاس خدای را که با تمام عظمتش بندگان را سایه‌بانی بس پر بهاست. خدا را شاکرم که به من توان به انجام رساندن این مقطع تحصیلی را هم ارزانی فرمود. امیدوارم در سایه سار مهر بی حدش توفیق بندگی در راه علم را داشته باشم.

تشکر فراوان از استاد راهنما جناب آقای دکتر آشورمحمد قره‌باش که مرا در تمام مراحل انجام این پایان‌نامه یاری فرمود.

از استاد فرهیخته جناب آقای دکتر جواد بیات کوهسار که در این مدت کم‌آشنایی تجربیات زیادی از ایشان فرا گرفته‌ام و بهترین مشاور و همراه من برای به انجام رساندن این طرح بودند کمال تشکر را دارم.

از آقای دکتر مختار مهاجر عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات منابع طبیعی گرگان که مشاور بنده در این طرح بودند نیز کمال تشکر را دارم.

از اساتید محترم گروه علوم دامی دانشگاه گنبدکاووس، جناب آقایان دکتر یوسف مصطفی‌لو، فرید مسلمی‌پور، شهریار مقصدلو، محمدرضا خان احمدی، رضا راه‌چمنی و فرزاد قنبری که در این ۶ سال تحصیل در دانشگاه گنبد برای من الگوهایی برتر از نظرسبر، عدالت و فرهیختگی و دانش بوده‌اند و هر آنچه آموخته‌ام از جانب این اساتید محترم بوده است کمال تشکر را دارم.

از آقای سلیمان پسرکلو رئیس امور دام جهاد مینودشت و آقای یونس سرایلو و گله‌داران محترم شهرستان مینودشت، آقایان کرمعلی طوسی، ابوالفضل طوسی و یحیی ممشلی که در انجام این طرح همراه من بودند و کمک‌های فراوانی انجام دادند کمال تشکر را دارم.

چکیده

مطالعه‌ای جهت بررسی تأثیر روش‌های مختلف تغذیه (تغذیه دستی، استفاده از مرتع و پس چر مزارع) بر بازده اقتصادی پرورش گوسفند در شهرستان مینودشت در قالب طرح کاملاً تصادفی در سال ۹۲-۱۳۹۱ انجام شد. در این مطالعه، خصوصیات مربوط به ترکیب گله، صفات تولید مثلی، میزان هزینه‌ها و درآمدها در پرورش گوسفند با تکمیل پرسشنامه توسط گله‌داران و میزان افزایش وزن در دوره‌های مختلف تغذیه‌ای با توجه به خوراک‌های مورد استفاده و تأثیر آن‌ها بر بازده اقتصادی در ۱۰ درصد گله‌داران شهرستان مینودشت که گله‌های بالای صد رأس داشتند، مورد بررسی قرار گرفت. میزان انرژی تأمین شده از خوراک برای دوره تغذیه دستی و استفاده از پس چر مزارع توسط جداول *NRC* و برای علوفه‌های مورد استفاده در دوره استفاده از مرتع توسط روش‌های *Invitro* (آزمایش تولید گاز و کشت بسته) اندازه‌گیری شد. نتایج نشان داد که مدت استفاده از پس چر مزارع، تغذیه دستی و مرتع به ترتیب ۲، ۳ و ۷ ماه در سال بود. ترکیب گله شامل درصد میش، قوچ و بره زیر ۶ ماه بود که اختلاف معنی داری در بین گله‌های مورد بررسی مشاهده نشد ($p > 0.05$). هزینه‌های پرورش شامل هزینه خوراک، کارگری، واکسیناسیون و دارو و سایر هزینه‌ها (هزینه حمل و نقل، جایگاه و ...) به ترتیب ۷۱/۶، ۲۱/۹، ۲/۸ و ۳/۵ درصد از هزینه‌ها را تشکیل می‌دادند. درآمدها نیز شامل درآمد حاصل از فروش بره نر، ماده، میش، قوچ، شیر و پشم به ترتیب برابر با ۷۹، ۳/۵۷، ۲۸/۳، ۱۴، ۴/۹ و ۰/۲ درصد بود. میزان کل هزینه‌ها و درآمدها به ازای هر رأس میش به ترتیب ۹۴۰۵۱ و ۹۲۸۹۹ ریال به دست آمد. میزان سود به ازای هر رأس میش ۲۹۳۳-ریال و بازده اقتصادی نیز ۸/۷ درصد بدست آمد. میزان انرژی تأمین شده در دوره استفاده از تغذیه دستی در مقایسه با دوره استفاده از مرتع و پس چر مزارع کم بود. میانگین افزایش وزن در دوره تغذیه دستی، استفاده از مرتع و پس چر مزارع نیز به ترتیب ۵۳/۳۸، ۱۱۹ و ۱۱۰/۳۸ گرم در روز بود. نتایج نشان داد که در روش پرورش سنتی گوسفند، بازده اقتصادی روش تغذیه دستی در مقایسه با استفاده از مرتع و استفاده از پس چر مزارع

پایین می‌باشد. براساس مطالعه انجام شده استفاده از پس‌چر مزارع برای بهبود گله‌داری و افزایش بازده اقتصادی به‌خاطر تخریب مراتع و عدم مدیریت مراتع ممکن است پیشنهاد شود.

کلمات کلیدی: پرورش گوسفند، روش‌های تغذیه، میزان هزینه و درآمد، بازده اقتصادی، تولیدگاز، قابلیت هضم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۲	۱-۱. کلیات مقدمه.....
۳	۲-۱. دامپروری.....
۳	۳-۱. وضعیت پرورش گوسفند.....
۵	۴-۱. وضعیت پرورش گوسفند در استان گلستان.....
۶	۵-۱. هدف تحقیق.....
	بررسی منابع
۸	۱-۲. وضعیت پرورش گوسفند.....
۹	۲-۲. پرورش گوسفند در استان گلستان.....
۱۱	۳-۲. مدیریت پرورش گوسفند.....
۱۱	۱-۳-۲. مدیریت تولید شیر و پشم گوسفند.....
۱۳	۲-۳-۲. مدیریت بهداشت گوسفند.....
۱۳	۳-۳-۲. مدیریت فروش گوسفند.....
۱۴	۴-۳-۲. مدیریت تولید مثل گوسفند.....
۱۵	۵-۳-۲. مدیریت تغذیه گوسفند.....

ادامه فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۷	۴-۲. ترکیب گله گوسفند.....
۱۸	۵-۲. هزینه های پرورش گوسفند.....
۲۲	۶-۲. درآمد حاصل از پرورش گوسفند.....
۲۵	۷-۲. بازده اقتصادی پرورش گوسفند.....
۲۸	۸-۲. افزایش وزن در گوسفند.....
۳۰	۹-۲. نقش مراتع در پرورش گوسفند.....
۳۲	۱۰-۲. تعیین ارزش غذایی مواد علوفه ای.....
	مواد و روش
۳۷	۱-۳. جامعه آماری.....
۳۷	۲-۳. تهیه پرسشنامه.....
۳۸	۳-۳. جمع آوری داده های طرح.....
۳۸	۴-۳. روش های آزمایشگاهی مورد استفاده در طرح.....
۳۹	۱-۴-۳. تولید گاز.....
۳۹	۱-۱-۴-۳. جمع آوری نمونه.....
۳۹	۲-۱-۴-۳. دام مورد استفاده برای تهیه شیرابه.....

ادامه فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴۰	۳-۴-۱-۳. تهیه محلول براق مصنوعی.....
۴۱	۳-۴-۱-۴. تعیین میزان گاز تولیدی.....
۴۳	۳-۴-۲. قابلیت هضم.....
۴۴	۳-۵. روش آنالیز داده ها.....
	نتایج و بحث
۴۶	۴-۱. ترکیب گله در گوسفند.....
۴۸	۴-۲. بره زائی، از شیرگیری و تلفات بره در گوسفند.....
۵۰	۴-۳. حذف میش و جایگزین کردن بره ماده.....
۵۱	۴-۴. مدیریت تغذیه.....
۵۲	۴-۴-۱. استفاده از مرتع.....
۵۳	۴-۴-۲. تغذیه دستی.....
۵۵	۴-۴-۳. پس چر مزارع.....
۵۷	۴-۵. هزینه ها در پرورش گوسفند.....
۵۷	۴-۵-۱. هزینه خوراک.....
۵۸	۴-۵-۲. هزینه کارگری.....

ادامه فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۳-۵-۴. هزینه واکسیناسیون و دارو.....	۵۸
۴-۵-۴. سایر هزینه ها.....	۵۹
۶-۴. درآمدها.....	۶۰
۱-۶-۴. فروش بره.....	۶۰
۲-۶-۴. فروش میش.....	۶۱
۳-۶-۴. فروش قوچ.....	۶۱
۴-۶-۴. فروش شیر.....	۶۲۰
۵-۶-۴. فروش پشم.....	۶۳
۷-۴. سود سالانه و بازده اقتصادی در پرورش گوسفند.....	۶۴
۸-۴. افزایش وزن در گوسفند.....	۶۶
۹-۴. تأمین انرژی مورد نیاز با توجه به افزایش وزن در روش های مختلف تغذیه.....	۶۸
۱-۹-۴. تأمین انرژی مورد نیاز در روش تغذیه دستی.....	۶۹
۲-۹-۴. تأمین انرژی مورد نیاز در روش پس چر مزارع.....	۷۰
۳-۹-۴. تأمین انرژی مورد نیاز در روش استفاده از مرتع.....	۷۱
۱-۳-۹-۴. ترکیبات شیمیایی علوفه ها.....	۷۲

ادامه فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷۳	۲-۳-۹-۴. تولید گاز.....
۷۶	۳-۳-۹-۴. تعیین قابلیت هضم علوفه های مورد بررسی به روش آزمایشگاهی.....
۷۷	نتیجه گیری کلی.....
۷۸	پیشنهادات.....
۸۳	منابع.....
۹۵	ضمائم.....

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲. ترکیبات محلول میکرو مینرال.....	۴۰
جدول ۲-۲. ترکیبات محلول ماکرو مینرال.....	۴۰
جدول ۳-۲. ترکیبات محلول بافر.....	۴۱
جدول ۴-۲. ترکیبات محلول احیا.....	۴۱
جدول ۵-۲. نسبت محلول ها در ترکیب بزاق مصنوعی.....	۴۱
جدول ۱-۴. میانگین ترکیب گله در ۱۱ گله مورد بررسی.....	۴۶
جدول ۲-۴. میانگین درصد بره دهی، از شیر گیری و تلفات بره.....	۴۸
جدول ۳-۴. میانگین درصد حذف میش و بره ماده جایگزین.....	۴۹
جدول ۴-۴. میانگین روش های مختلف تغذیه به ماه در سال.....	۵۰
جدول ۵-۴. درصد هزینه های پرورش.....	۵۶
جدول ۶-۴. درآمد ها.....	۵۹
جدول ۷-۴. بازده اقتصادی به ازای هر رأس میش.....	۶۴
جدول ۸-۴. میانگین افزایش وزن در دوره های مختلف تغذیه.....	۶۵
جدول ۹-۴. میزان نیاز به انرژی در گوسفند.....	۶۷
جدول ۱۰-۴. برآورد انرژی تأمین شده و کمبود انرژی در روش تغذیه دستی.....	۶۸

ادامه فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۴-۱۱. انرژی و پروتئین تأمین شده در پس چر مزارع.....	۶۹
جدول ۴-۱۲. ترکیبات شیمیایی علوفه مرتعی.....	۷۱
جدول ۴-۱۳. فراسنجه ها و پارامترهای تولید گاز.....	۷۳
جدول ۴-۱۴. قابلیت هضم علوفه به روش بیج کالچر.....	۷۵
ضمائم	
جدول ۱. نمونه پرسش نامه.....	۹۵
جدول ۲. اطلاعات مربوط به گله های مورد بررسی.....	۹۶
جدول ۳. اقلام خوراکی مورد استفاده در گله ها.....	۹۸
جدول ۴. تجزیه واریانس افزایش وزن در دوره های مختلف تغذیه.....	۱۰۱
جدول ۵. میزان گاز تولیدی در نمونه های علوفه.....	۱۰۳

فصل اول

مقدمه

۱-۱. کلیات مقدمه

جمعیت جهان روز به روز در حال افزایش است. به طوری که از میزان ۵/۷ میلیارد در سال ۱۹۹۸ به ۸ میلیارد در سال ۲۰۳۰ خواهد رسید (موران، ۱۹۸۲). این جمعیت عظیم نیاز شدید به مواد غذایی خواهد داشت. گوشت و پروتئین حیوانی یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین منابع غذایی مورد نیاز انسان می‌باشد که تأمین آن حیاتی به نظر می‌رسد. پس لازم است مجموعه عوامل مؤثر بر تولید محصولات دامی مطالعه شده و براساس اطلاعات حاصل برنامه‌ریزی مناسب صورت گیرد. جهت دستیابی به این مهم شناخت وضعیت دامپروری و بررسی خصوصیات تولیدی و ژنتیکی منابع دامی موجود و تأثیر عوامل محیطی روی آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد (مولائیان و فراستی، ۱۳۹۱). برای بهبود تولیدات دامی و افزایش کمیت و کیفیت غذا با منشأ دامی باید از هر امکانی بهره گرفت. تولیدات جمعیت گوسفند و بز علاوه بر تأمین بخش قابل توجهی از پروتئین حیوانی مورد نیاز کشور و ایجاد امنیت غذایی، دارای کیفیت بسیار مطلوبی بوده و در زمره محصولات طبیعی نزدیک به محصولات ارگانیک قلمداد می‌شوند. ولی تولید هر واحد دامی از این گروه در مقایسه با تولید سرانه نژادهای اصیل پایین است (امامی میبدی، ۱۳۹۲).

۲-۱. دامپروری

پیش از رشد بخش نفت و افزایش درآمد ناشی از فروش آن، اقتصاد ایران به کشاورزی وابسته بود. بخش عمده‌ای از نیروی فعال در بخش کشاورزی اشتغال داشته و بخش کشاورزی علاوه بر این که تقاضای شهرنشینان را در مورد مواد غذایی و کشاورزی پاسخگوی بوده، مقادیری ارز نیز از طریق صادرات محصولات کشاورزی عاید خزانه کشور می‌ساخت. به دلیل ارتباط تنگاتنگ دامپروری با کشاورزی، در کشور ایران حدود ۴۰ درصد از فعالیت‌های کشاورزی در بخش دامپروری تمرکز یافته است. هرچند این نسبت در کشورهای پیشرفته از نظر کشاورزی و کشورهایی که با کمبود زمین مواجه‌اند، به ۷۰ درصد هم می‌رسد (عمادی ۱۳۷۵). صنعت دامپروری ایران ۲۷ درصد ارزش افزوده بخش کشاورزی را به خود اختصاص داده و از این رو دارای جایگاه ویژه‌ای در رشد اقتصادی بخش کشاورزی است (شهبازی و همکاران ۱۳۸۸).

۳-۱. وضعیت پرورش گوسفند

امروزه روش‌ها و سیستم‌های مختلف پرورش گوسفند در نقاط مختلف و اقلیم‌های متفاوت به کار گرفته می‌شود. به طوری که دامنه این تفاوت‌ها از سیستم‌های چرای عشایری شروع و پس از گوسفندداری‌های پیشرفته در مناطق مرتعی به سیستم‌های بسته و تحت کنترل ختم می‌شود (هاریس و همکاران ۱۹۹۴). در بسیاری از کشورهای آسیایی پرورش حیوانات بیشتر به صورت سنتی صورت می‌گیرد. از ویژگی‌های این سیستم بازدهی پایین آن است (علیاری و همکاران، ۱۳۹۲). بخش عمده جمعیت گوسفند و بز ایران تحت سیستم‌های روستایی و مزرعه‌ای (۷۵ درصد) و مابقی در سیستم عشایری (۲۵ درصد) پرورش داده می‌شوند. هم‌چنین تعداد معدودی مزارع نیمه صنعتی و صنعتی وجود دارد که تحت مدیریت کشت و صنعت‌های بزرگ دولتی یا تعاونی هستند (وطن خواه، ۱۳۹۲). در سیستم سنتی که بیشتر در سطح روستا رواج دارد، روستائیان در کنار کشاورزی به دامداری هم می‌پردازند. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های پرورش گوسفند و بز تحت سیستم‌های غیر صنعتی، کم‌نهاد و کم‌بازده بودن می‌باشد. می‌توان اذعان نمود که تنها راه استفاده از پوشش گیاهی مراتع و زمین‌های غیر قابل کشت و هم‌چنین پس‌چر محصولات زراعی و باغی و تبدیل آن به پروتئین حیوانی فقط از

طریق پرورش گوسفند و بز در این سیستم‌های رایج غیر صنعتی است. از جمله ویژگی‌های مهم حاکم بر پرورش گوسفند و بز در روش پرورش سنتی، بی‌سوادی و کم‌سوادگی گله‌داران، کوچک بودن اندازه گله‌ها و عدم اتصال ژنتیکی بین گله‌ها، تنوع بسیار زیاد در نوع دام و نحوه مدیریت و پرورش، وابسته بودن به پوشش گیاهی مراتع و شرایط اقلیمی، سخت و پرهزینه بودن رکوردگیری، ضعف بنیه مالی و نبود بازارهای با ثبات و مطمئن برای خرید نهاده‌ها و فروش محصولات و تولیدات می‌باشد. براین اساس می‌توان بخشی از ناکارآمدی و پایین بودن بازدهی اقتصادی و از دست رفتن توجه اقتصادی پرورش گوسفند و بز را به ویژگی‌های سیستم‌های تولیدی پرورش گوسفند و بز در کشور نسبت داد (وطن خواه، ۱۳۹۲).

در سیستم پرورش روستایی دامدار دارای گله کوچکتری، حدود کمتر از ۵۰ رأس می‌باشد و گوسفند در طول زمستان و زمانی که علوفه‌های مراتع کم می‌شود و دسترسی به پس‌چر زراعت نیز امکان پذیر نیست با استفاده از خوراک دستی پرورش می‌یابد. در این سیستم گله در طول روز از زمین‌های مراتع کنار روستا، زمین‌های بین مزارع و حاشیه جاده‌ها و کنار رودخانه‌ها به چرا می‌پردازد و شب هنگام نیز در داخل آغل خوراک دستی دریافت می‌کند. در این سیستم اکثراً خود دامداران مراتع مشخص شده خاصی ندارند (توغدیری و همکاران، ۱۳۹۱).

در سیستم عشایری که تقریباً شغل اصلی دامدار پرورش گوسفند بوده و اندازه گله نیز حدود ۲۰۰ تا ۳۰۰ رأس می‌باشد. دامداران دارای مراتع مشخص شده‌ای هستند که دارای پروانه چرا دام بوده و در برخی موارد به صورت مشاع با چند دامدار دیگر از مراتع مشخص شده خود استفاده می‌نمایند. در این روش گوسفندان در طول زمستان در قشلاق که خارج از محدوده روستا است می‌گذرانند و وابستگی این دامداران به خوراک دستی تا حدودی کمتر از سیستم روستایی می‌باشد (توغدیری و همکاران، ۱۳۹۱).

در پرورش صنعتی گوسفند امکان توجه بیشتر به دام، افزایش بازده تولید مثلی، افزایش عملکرد و در نتیجه افزایش بازده اقتصادی خواهیم داشت. در روش پرورش صنعتی میش‌های دوقلوزا، میش‌های با تولید بالاتر و یا افزایش وزن بیشتر انتخاب شده و با تلاقی‌گری می‌توان نژادهای پر بازده را وارد

گله نمود. علاوه براین می‌توان میش‌های قصر و کم بازده را به راحتی شناسایی و حذف نمود و در خارج از فصل نیز امکان جفت‌گیری در گله وجود دارد (سمیعی و همکاران ۱۳۹۱).

۳-۱. وضعیت پرورش گوسفند در استان گلستان

استان گلستان در شمال ایران قرار داشته و تقریباً ۱/۳ درصد کل کشور را شامل می‌شود. این استان با دارا بودن بیش از هشتصد و شصت هزار هکتار مرتع و یک میلیون و چهارصد و پنجاه هزار گوسفند و بز یکی از مهم‌ترین مناطق مستعد برای پرورش و نگهداری گوسفند به شمار می‌رود که این تعداد دام قریب ۳۵ درصد از کل تولید گوشت قرمز استان را تأمین می‌نماید (توغدری و همکاران، ۱۳۹۱). این استان به‌علت داشتن شرایط جغرافیایی و اقلیمی خاص، دارای یک زمینه مساعد برای فعالیت‌های کشاورزی به خصوص حرفه دامپروری بوده و در این میان پرورش گوسفند به دلایل اقتصادی، سنت اجتماعی و فرهنگ خاص عشیره‌ای مردم منطقه اهمیت بسیار زیادی دارد. در استان گلستان پراکندگی و گسترش دو گروه ژنتیکی گوسفندان آتابای و گوسفندان زل بیش از دیگر گروه‌ها است (قره‌باش، ۱۳۷۰). روش عمده پرورش گوسفند و بز استان به گونه‌ای است که اغلب این دو گونه دام به صورت گله‌های مخلوط و به شیوه سنتی و گله‌داری پرورش داده می‌شوند. در این شیوه بهره‌برداری دام، عمدتاً از دام‌های بومی و اصلاح نشده استفاده می‌کنند. در نتیجه عملکرد تولیدی این دام‌ها پایین بوده و بازدهی اقتصادی کافی ندارند. تغذیه دام‌ها در روش سنتی و گله‌داری عمدتاً استفاده از مراتع و پس‌چر مزارع می‌باشد و در فصولی که تغذیه دستی دام‌ها انجام می‌شود جیره غذایی دام‌ها عمدتاً از کاه غلات، مقدار کمی سبوس گندم، دانه جو و تفاله چغندر قند تشکیل شده و کاه علوفه و بخصوص استفاده از علوفه سیلو شده متداول نمی‌باشد. با توجه به بالا بودن هزینه تغذیه دستی و اجاره پس‌چر مزارع، درآمد دامداران کاهش یافته و از نظر اقتصادی مقرون به صرفه نبوده و این عمل با فشار بیشتر به مراتع صورت می‌گیرد (تخله و همکاران ۱۳۹۱).